

ZALAI ANITA PhD

anita.zalai@irsi.u-szeged.hu

történész, főiskolai docens (SZTE ÁJTK NRTI)

Adalékok a spanyol-török kapcsolatok jelenkori történetéhez

Egy katalán politikus reflexiói: Francesc Cambó és a Török Köztársaság születése

Additions to the contemporary history of Spanish-Turkish relations
Reflections of a Catalan politician: Francesc Cambo and the birth
of the Turkish Republic

ABSTRACT

The historical antecedents of contemporary Spanish-Turkish diplomatic relations go back to the 16th century, to the period of the struggle for hegemony over the Mediterranean between the Ottoman and Spanish empires. The normalization of diplomatic relations began only two hundred years later, with the signing of the Peace of Constantinople in 1782, but after that, the relationship between the two countries was characterized by a kind of mutual disinterest, which can be attributed to the fact that both empires were faced with increasingly serious challenges. They had to devote all their energies to dealing with the protracted and deepening crisis and then the disintegration of their empire. This paper examines one of the rare meeting points, following the reflections of a contemporary Catalan politician, Francesc Cambó, regarding the birth of the Republic of Turkey. Cambo was one of the most important politicians of the first third of the 20th century in Spain, the first Catalan nationalist politician who exerted a decisive influence on Spanish political life, and also had serious connections on the international scene. In the summer of 1923, during a sea trip lasting several months, the Catalan politician gathered his own experiences and impressions of the conditions that had developed in the region following the disintegration of the Ottoman Empire. His travel reports containing analytical evaluations were originally published as a series of newspaper articles and then as a book. Francesc Cambó's vision of the transformation of Turkey

after the war reflects a specific perspective, the nationalist position of bourgeois Catalanism.

KEYWORDS

Spanish-Turkish diplomatic relations, Francesc Cambó, nationalism, Mustafa Kemal

DOI 10.14232/belv.2024.4.1

<https://doi.org/10.14232/belv.2024.4.1>

Cikkre való hivatkozás / How to cite this article:

Zalai Anita (2024): Adalékok a spanyol-török kapcsolatok jelenkori történetéhez. Egy katalán politikus reflexiói: Francesc Cambó és a Török Köztársaság születése. *Belvedere Meridionale* vol. 36. no. 4. pp 5–10.

ISSN 1419-0222 (print)

ISSN 2064-5929 (online, pdf)

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

(Creative Commons) Attribution-ShareAlike 4.0 International (CC BY-SA 4.0)

www.belvedere-meridionale.hu

A jelenkori spanyol-török diplomáciai kapcsolatok történeti előzményei egészen a 16. századig nyúlnak vissza, az Oszmán és a Spanyol birodalom között a Mediterráneum feletti hegemoniáért vívott küzdelmek időszakáig. A spanyol részről V. Károly és II. Fülöp uralkodása alatt zajló háborúskodások „mélypontját” az 1571-es Lepantói csata jelentette. A diplomáciai kapcsolatok normalizálódása csak kétszáz évvel később, az 1782-es Konstantinápolyi béke, barátsági és kereskedelmi szerződés aláírásával kezdődött el, ezt követően azonban egyfajta kölcsönös érdektelenség jellemezte a két ország viszonyát. Néhány olyan kivételtől eltekintve, mint egyes utazók, diplomaták tevékenysége vagy a spanyol eredetű szefárd zsidó közösség jelenléte az Oszmán Birodalomban, a spanyolok és a törökök hosszú időre úgymond „háta fordítottak” egymásnak. Ez részben abból adódott, hogy nem voltak megoldandó vitáik egymással, de főként annak tudható be, hogy mindkét birodalmat egyre súlyosabb kihívások érték. Minden erejüket az elhúzódó és egyre mélyülő válság, majd pedig birodalmuk szétesésének kezelésére kellett fordítaniuk.¹ Az 1782-es barátsági szerződés megújítására majd csak 1924-ben került sor, ekkor már viszont az új Török Köztársaság és a Spanyol Királyság között indult meg egy lassú, de tartósan bizonyuló diplomáciai közeledés.²

Jelen írás ezen ritka találkozási pontok egyikét veszi görcső alá, egy korabeli katalán politikus, Francesc Cambó reflexiói nyomán a Török Köztársaság születése kapcsán.

Ki is volt Francesc Cambó? A 20. század első harmadának egyik legjelentősebb politikusa volt Spanyolországban, az első katalán politikus, aki meghatározó befolyást gyakorolt a spanyol politikai életre. Katalán polgári családból származó ügyvéd és vállalkozó volt. 1876-ban született Girona közelében. Születési dátuma egybeesett az 1876-os alkotmányra épülő Restauráció

¹ SOLER I LECHA 2010.

² CENSO-GUÍA DE ARCHIVOS DE ESPAÑA E IBEROAMÉRICA

rendszerének létrehozásával, amelynek célja a spanyol monarchia megerősítése volt, a liberális és a konzervatív párt váltógazdaságának keretei között. 1898-ban azonban súlyos csapás érte Spanyolországot, elveszítette utolsó jelentős tengeren túli gyarmatait. Ezáltal gyarmattartó nagyhatalmi státusza megszűnt. Innentől kezdve a Monarchiának megmaradt észak-afrikai gyarmatai okoztak egyre több problémát. Ráadásul 1876 óta a spanyol társadalomban mélyreható változások zajlottak le, amelyek hatással voltak a politikai és pártrendszerre is. A 20. század elején Spanyolorzágnak egyre súlyosbodó szociális, gyarmati és nemzetiségi problémákkal kellett szembenéznie. A katalán nacionalizmus az egyik legfőbb kihívója lett a spanyol monarchiának.³

Francesc Cambó fiatalkorától kezdve aktívan részt vett a katalán nacionalista mozgalomban. 1901-ben alapító tagja lett a Regionalista Liga (Lliga Regionalista) elnevezésű jobboldali konzervatív katalán pártnak, amely az ipari nagypolgárság érdekeit képviselte. 1907-ben pedig támogatta a Katalán Szolidaritás (Solidaritat de Catalunya) nevű koalíció létrejöttét, amelynek képviselőjeként bekerült a spanyol parlamentbe. Politikai pályafutása alatt Cambónak két, alapvetően egymással összeegyeztethetetlen célja volt. Egyrészt a korrupt spanyol politikai rendszer megreformálása és nyugat-európai mintára egyfajta liberális parlamentáris rendszer kialakítása, másrészt pedig a lehető legszélesebb autonómiát kivívni Katalónia számára. 1918 és 1923 között több kormányban is miniszteri pozíciót töltött be, de sem egyik, sem másik célját nem tudta megvalósítani. Ahogy a kortárs spanyol politikus, Niceto Alcalá Zamora fogalmazott. Cambó problémája az volt, hogy egyszerre akart lenni Katalónia Bolívarja és Spanyolország Bismarckja.⁴

A 2022-ben megjelent legfrissebb, mintegy 900 oldalas Cambó-életrajz szerzője, Borja de Riquer Permanyer történész szerint Francesc Cambó „*saját korának talán legfelkészültebb politikusa volt, nagyszerű képességekkel rendelkezett, hogy naprakész legyen mindazzal kapcsolatban, ami a világon történt, releváns politikai esszéket írt, amelyeket francia, angol és német nyelvre is lefordítottak.*” A spanyol történész szerint Cambó „*ismeretei, képessége és politikai kapcsolatai révén, nemzetközi szinten is jelentős politikusnak mondható*”. Politikai tevékenységén túlmenően rendkívül sikeres üzletember is volt. Hatalmas vagyonának mintegy harmadát mecénásként a katalán kultúra támogatására fordította.⁵

Cambó tehetős emberként és a világra nyitott politikusként rendkívül sokat utazott, és nem csupán a szomszédos országokba, miként a kortárs spanyol politikusok tették, hanem megismerte egész Európát, Észak-Afrikát, valamint bejárta csaknem az egész amerikai kontinenst is.

1923 szeptemberében Spanyolországban, XIII. Alfonz király jóváhagyásával, Primo de Rivera tábornok katonai hatalomátvételt hajtott végre. A katalán politikus a diktatúra éveiben (1923-1930) eltávolodott az aktív politizálástól, viszont ez idő alatt két könyvet is írt utazásairól és azokról az eseményekről, amelyek alapjaiban rázták meg a Mediterráneum térségét az 1920-as évek folyamán.

Az első művét „*Az olasz fasizmusról. Elmélkedések és kommentárok a jelenkori politika problémáiról*” (Barcelona, Editorial, 1925.) címmel adták ki.⁶ Könyvében Cambó kritikus hangnemen elemezte Mussolini mozgalmát, kétségbe vonva annak újjászületést ígérő gondolatait.

³ ZALAI 2011. 27.

⁴ ZALAI 2011. 223.

⁵ PLAYÁ MASEP 2022.

⁶ MORALES LEZCANO 1994. 437.

A másik munkája, a jelen előadás témájául szolgáló *Visions d'Orient* – magyarul „Víziók a Keletről” – címmel jelent meg rövid könyv formájában, eredetileg katalán nyelven, csak utóbb fordították le spanyol nyelvre is.⁷ A könyv apropója pedig egy több hónapos földközi-tengeri hajóút volt.

1923 nyarán Cambó néhány barátjával *Catalonia* nevű yachtjának fedélzetén egy hosszabb tengeri utazásra indult. Az Adriai-tengeren Trieszt kikötőjében szedték fel a horgonyt, majd Athén és Korfu érintésével Isztambult jelölték meg végcélként, de útjuk során eljutottak Mudanyába és Bursába is. A több hónapig tartó utazás alatt a katalán politikus saját tapasztalatokat, benyomásokat gyűjtött a térségben az Oszmán Birodalom szétesése nyomán kialakult állapotokról. Elemző értékeléseket tartalmazó úti beszámolóit eredetileg újságcikk sorozatként láttak napvilágot 1924 januárjától a *La Veu de Catalunya* és az *El Debate* újságok hasábjain. Később ezek alapján született meg a *Víziók a Keletről* című könyve.⁸

A konzervatív politikus a Mediterráneum keleti részében bekövetkezett történelmi léptékű változásokat az első világháború, illetve az azt követő békeszerződések összefüggéseiben értelmezte. Könyvének első fejezetei a görög expanzionista politika kudarcáról és annak következményeiről szólnak. Ezt követően pedig a török nacionalista mozgalom fejlődését és Musztafa Kemal fellépését mutatja be a szerző.

A mű egyik legfontosabb fejezetét Cambó Kemalról alkotott képe jelenti. A konzervatív katalán nacionalista vezető nem egy politikai kalandba bocsátkozó katonai vezetőt látott Atatürkben, vagy egyszerűen a háború előtti rendet restaurálni kívánó vezetőt, hanem egy nagyformátumú államférfit, akinek a célja a nemzet újjászületése és modernizációja volt. Ugyanakkor Cambó bevallotta, hogy időbe telt számára, hogy felismerje a jövőbeni Atatürk vállalkozásának rendkívüli horderejét. Ebben nagy szerepe volt egy Ankarából érkező holland újságírónak, aki első kézből számolt be a katalán utazónak az anatóliai történekekről. Cambó – immár egyre több információ birtokában – Musztafa Kemalt nem csupán kiváló katonai stratégiának, hanem intelligens politikusnak, ügyes diplomatának és a nemzeti tudat valódi spirituális vezetőjének látta.⁹ A katalán politikus pozitívan értékelte a török nacionalizmust, amelynek – meglátása szerint – rendkívül fontos szerepe volt az átalakulás folyamatában. A transzformáció útján haladó új állam számára az egyedüli megoldásnak azt látta, ha visszatér a török nemzet meghatározó jegyeihez, annak esszenciájához, a nemzeti identitás megújulásának érdekében pedig az új állam szervereit Anatólia szívébe helyezi, elhagyva Isztambult, a korábbi fővárost. Cambó úgy vélte, Törökország alapvetően ázsiai hatalom, amelynek legfőbb tévedése az volt, hogy európai hatalom akart lenni. Ezen a ponton párhuzamot is von a spanyol és a török birodalom felemelkedése és hanyatlása között:

„ (...) Törökország lényegét tekintve ázsiai hatalom, és az összes szerencsétlenség éppen azért történt vele, mert európai hatalommá szeretett volna válni, éppen úgy, ahogyan Amerika felfedezése és a Habsburg uralkodók hosszas háborúskodásai Spanyolország hanyatlásához vezettek.”¹⁰

Cambó könyvében külön figyelmet szentel a korábbi főváros, Isztambul szerepének. Számára a régi és autentikus török világ Anatólia kietlen fennsíkjait jelenti, a paraszti és harcos

⁷ VALLEJO FERNÁNDEZ-CELA 2001. 32.

⁸ MORALES LEZCANO 1994. 438.

⁹ MORALES LEZCANO 1994. 438–439.

¹⁰ VALLEJO FERNÁNDEZ-CELA 2001. 33.

életformát, mindez pedig – megítélése szerint – kibékíthetetlen ellentétben áll Isztambullal, a kozmopolita és dekadens várossal, egy soknemzetiségű birodalom központjával:

„A török nép, katonák, pásztorok és földművesek népe, elhagyva Ázsia belső területeit, az ázsiai fajok közül a legtisztább és legegyszerűbb maradt, és éppen ezért, a legagilisabb. Ezért vonta uralma alá a kontinens összes muzulmán népét. A varázslatos, romlott és végzetes város, Bizánc meghódítása lett a veszte. (...)”¹¹

Bár a Törökországban zajló változások még csak a kezdeti stádiumban voltak, amikor a katalán államférfi a könyvét írta, mégis kiválóan érzékelt bizonyos reformok jelentőségét a jövő alakulására nézve. Néhány intézkedéssel kapcsolatban kritikus álláspontot fogalmazott meg. Cambó megítélése szerint az állam és a vallás szétválasztására irányuló lépések túlságosan radikálisak voltak. Ebben a tekintetben a kemalista politikát kimondottan vallásellenesnek minősítette, bár tisztában volt annak végső céljával: az oszmán múlttal való végérvényes szakítással. Ennek kapcsán viszont szintén kritikusan viszonyult az új kemalista köztársasághoz. Úgy értékelte, hogy a múlttal való radikális szakítás a török nép bizonyos tradícióinak eltűnését fogja eredményezni. A katalán államférfi szerint a nép nem állt még készen ezekre a reformokra. Konzervatív politikusként Cambó úgy ítélte meg, hogy a népek nem tudnak olyan ütemben fejlődni, mint az őket irányító kisebbségek. De csak ezek a kisebbségek képesek véghezvinni bármely állam modernizációjához szükséges reformokat.¹²

Az Oszmán Birodalom szétesésének nemzetközi hátterét elemezve Cambó megállapította, hogy az európai hatalmak, Németország kivételével, nem tudták értékelni a régi Oszmán Birodalom gazdasági és emberi erőforrásait. Az első világháborút követően pedig kizárólagos céljuk a birodalom felszámolása és felosztása volt, hogy kiépíthessék a saját hatalmukat és befolyásukat a török birodalom egykori területein. Ebből kifolyólag a katalán politikus az 1920-as sèvres-i békeszerződést nem csupán szélsőségesen keménynek és mélységesen igazságtalannak ítélte meg, hanem úgy vélte, ez váltotta ki a törökök ellenreakcióját, a nacionalizmus megerősödését. Ezzel szemben az 1923-as lausanne-i békeszerződést úgy értékelte, hogy az helyreállította a valódi békét és kiigazította a sèvres-i békeszerződés igazságtalanságait, emellett pedig megteremtette a stabilitást és az egyensúlyt a Mediterráneum keleti részén a háborút követő időszakban.

„(...) A sèvres-i békét megelőző tárgyalások – ahol minden résztvevő hallathatta a hangját a Törökország sorsára vonatkozó döntésekben, kivéve a szultán képviselőit –, egy hanyatlás utolsó pillanatait jelzik. A mudanyai fegyverszünet és a lausanne-i békeszerződés –, amelynek az előkészítő tárgyalásain a török meghatalmazottak egyenlő felekként beszéltek a nagyhatalmak képviselőivel –, Törökország számára egy új korszak kezdetét jelentik. (...)”¹³

Az El Debate újság 1924. február 20-i számában publikált cikkében a katalán politikus így összegezte az újabb békeszerződés jelentőségét:

„A görög katonai vereség és a lausanne-i szerződés, amely pontosan meghatározta és szentesítette annak következményeit, két jelentős tényrt eredményezett: az egyik, Görögország nem pusztán katonai és politikai, hanem nemzeti és faji súlyvesztését, a másik pedig, Törökország nem pusztán katonai és politikai, hanem nemzeti és faji újjászületését.”¹⁴

¹¹ VALLEJO FERNÁNDEZ-CELA 2001. 33.

¹² VALLEJO FERNÁNDEZ-CELA 2001. 35–36.

¹³ VALLEJO FERNÁNDEZ-CELA 2001. 34.

¹⁴ CAMBÓ 1924.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy Francesc Cambó víziója Törökország háborút követő átalakulásáról egy sajátos szemszöget, a polgári katalanizmus nacionalista álláspontját tükrözi. Fontos hangsúlyozni, hogy a katalán vezető kiváló megfigyelőként képes volt felismerni azt a tényt, azt a realitást – amit a nyugati politikusok nagyobb részének rendkívül nehezebbé esett elismerni –, hogy egy birodalom bukása nyomán egy új nemzet született, egy hazája és népe iránt elkötelezett vezető irányításával.

IRODALOMJEGYZÉK:

CAMBÓ, FRANCESC (1924): Visiones de Oriente – „La expulsión de los griegos del Asia menor”. *El Debate* 20 de febrero de 1924 <https://repositorioinstitucional.ceu.es/bitstream/10637/12370/67/El%20Debate%2019240220.pdf> Hozzáférés: 2023.10.05 14:50.

Censo-guía de Archivos de España e Iberoamérica. Fondos documentales. Legación de España en Constantinopla Censo-Guía de Archivos de España e Iberoamérica (mcu.es)

<http://censoarchivos.mcu.es> Hozzáférés: 2024.01.15. 20:13.

MORALES LEZCANO, VÍCTOR (1994): Turquía, del Imperio a la República: una percepción española. *Atatürk Arastirma Merkezi Dergisi. -Atatürk Research Center-, X, 29 (1994), pp. 429-441.*

<https://www.atam.gov.tr/atam-dergisi/ataturk-arastirma-merkezi-dergisi-cilt-x-temmuz-1994-sayi-29> Hozzáférés: 2023.01.15. 20:27.

PLAYÁ MASEP, JOSEP (2022): Borja de Riquer: „Cambó quería autonomía catalana y regeneración de España... pero fracasó” *La Vanguardia* 21.11.2022.

<https://www.lavanguardia.com/cultura/20221121/8614719/cambo-queria-autonomia-catalana-regeneracion-espana-fracaso.html> Hozzáférés: 2023.10.02. 21:22.

SOLER I LECHA, EDUARD (2010): Las relaciones hispano-turcas: buena sintonía pese al estancamiento europeo file:///C:/Users/Nev/Downloads/427-434_ARTICULO_EDUARD+SOLER.pdf Hozzáférés: 2023.10.01. 21:10.

VALLEJO FERNÁNDEZ-CELA, SERGIO (2001): La caída del Imperio Otomano y la fundación de la República Turca. *Cuaderno de la historia de las relaciones internacionales 2.*

[cehri_n2_la_caida_del_imperio_otomano.pdf](#) (uc3m.es) Hozzáférés: 2023.10.09 20:24.

ZALAI ANITA: *Politikai pártok Spanyolországban 1931–1936.* Belvedere Meridionale, Szeged, 2011.